

Βούτσεκ, ο αντιήρωας

Αντιγόνη Ρώτα

19/11/2014

Ο Γκέοργκ Μπύχνερ το 1836 έγραψε τον «Βούτσεκ» σαν απάντηση στον γερμανικό ρομαντισμό, που στις αρχές του 19ου αιώνα ήταν κυρίαρχο ρεύμα. Ο συγγραφέας απέρριψε τους ηρωικούς χαρακτήρες, αδιαφόρησε για τα προβλήματα των βασιλέων και τις ιπποτικές λύσεις.

«Αχά! Βορειονότιος! Μα τι χαζός που είσαι; Χαζός! Αθεράπευτα χαζός! Είσαι καλός άνθρωπος, μωρέ Βούτσεκ, αλλά δεν έχεις ήθος! Ήθος είναι όταν είσαι ηθικός!»

Ο Βούτσεκ είναι ένας φτωχός και εξαθλιωμένος στρατιώτης. Η δουλειά του είναι να ξυρίζει καθημερινά το λοχαγό. Για να μπορέσει να επιβιώσει και να συντηρήσει την οικογένειά του, δέχεται να γίνει πειραματόζωο στην ερευνητική δουλειά του γιατρού του στρατοπέδου. Στο σπίτι η γυναίκα που αγαπά και μητέρα του παιδιού του τον απατά. Ακροβατώντας διαρκώς ανάμεσα στις παραληρηματικές του σκέψεις και τη διαύγεια, θα οδηγηθεί τελικά στο φόνο της γυναίκας του.

Το έργο περιγράφει με σαφήνεια την κλίμακα της βίας που ασκεί μια ολοκληρωτική κοινωνία στον πιο αδύναμο αλλά και ζωτικότερο κρικό της. Από τον καθημερινό ψυχολογικό βιασμό μέχρι τη σωματική εξόντωση. Το περιβάλλον που έχει διαμορφωθεί για τον Βούτσεκ είναι εφιαλτικό και ο εφιάλτης στηρίζεται πάνω στην αντίφαση που το διατρέχει. Ο Βούτσεκ καλείται να κάνει το αδύνατο. Κρίνεται και απολογείται συνεχώς σε μια διαμορφωμένη ηθική, τελείως ανήθικη απέναντί του.

Ο ίδιος έχει συνείδηση της καταπίεσης που υφίσταται. Κυνηγημένος όμως από την κόλαση που τον κατατρέχει και τη συστηματική εκχώρηση του σώματος και του μυαλού του, αδυνατεί να στοχοποιήσει τον πραγματικό καταπιεστή του και τελικά να καταφέρει να εξεγερθεί απέναντί του.

Συμπληρώνει ο σκηνοθέτης Σάββας Στρούμπος στο σημείωμα της παράστασης της ομάδας Σημείο Μηδέν: «Το αδιέξοδο όμως μέρα με την ημέρα μεγαλώνει. Ο Βούτσεκ ζητάει απεγνωσμένα τη ζεστασιά της

ανθρώπινης παρουσίας, παλεύει να συναντήσει τον Άλλον που έχει απέναντι του –τη γυναίκα του Μαρία ή τον φίλο του Αντρές– αγωνίζεται να επουλώσει το τραύμα της κατακερματισμένης του ύπαρξης. Μάταια. Στο αποκορύφωμα του παραληρήματός του ο Βούτσεκ δολοφονεί τη γυναίκα του λόγω μοιχείας, στρέφεται ενάντια στον ίδιο του τον εαυτό κι όχι ενάντια στους βασανιστές του.

Το υπαρξιακό αδιέξοδο ενός παρία της κοινωνίας μετατρέπεται σταδιακά σε τραγωδία του ανθρώπινου όντος, ώσπου τίθεται σε όλη του την ένταση το αγωνιώδες και βασανιστικό ερώτημα: “Προς τι ο άνθρωπος;”. αυτό το ερώτημα που δεν μας αφήνει να εφησυχάσουμε, που δεν μας αφήνει να δεχτούμε την υπάρχουσα τάξη πραγμάτων, που μας οδηγεί στη ρήξη και την άρνηση και μας ωθεί να θέσουμε με τον πιο εμφατικό τρόπο το αίτημα για καθολική χειραφέτηση των ανθρώπων όπου γης».

Το έργο ξεκίνησε να γράφεται το 1836 από τον Γκέοργκ Μπύχνερ και έρχεται σαν απάντηση στον γερμανικό ρομαντισμό, που στις αρχές του 19ου αιώνα είναι ακόμα κυρίαρχο ρεύμα. Κόντρα στους ηρωικούς χαρακτήρες, στα προβλήματα των βασιλέων και στις ιπποτικές λύσεις, με τον ήρωα του Βούτσεκ ο Μπύχνερ πρώτη φορά αντιστρέφει το πρίσμα. Εν προκειμένω ο κεντρικός χαρακτήρας είναι ένας αντιήρωας. Ένας ελεύθερος σκλάβος, ένας ζωντανός νεκρός, ένας κολασμένος αυτού του κόσμου, που όσο οι κοινωνικές συνθήκες παραμένουν ίδιες καμία λύση δεν διαφαίνεται στο δράμα του. Αντίθετα, το ένα αδιέξοδο θα διαδέχεται εφιαλτικά το άλλο. Το δεύτερο πρωτοποριακό στοιχείο του κειμένου είναι ο θραυσματικός τρόπος γραφής. Το στοιχείο αυτό δεν θα μάθουμε ποτέ αν είναι δομικό του χαρακτηριστικό ή επίκτητο, αφού ο συγγραφέας θα πεθάνει προτού προλάβει να το ολοκληρώσει. Παρ’ όλα αυτά στον Βούτσεκ η γραμμικότητα της αφήγησης σπάει, ψηλαφώντας κατά τη γνώμη πολλών ό,τι αργότερα ο Μπ. Μπρεχτ θα κάνει με την καθιέρωση του επικού θεάτρου.

Το έργο αποτελεί αρχέτυπο ανθρώπινων συμπεριφορών και κοινωνικών σχέσεων. Αν και εμπνευσμένο από πραγματικά γεγονότα, σε αυτή την ιστορία η αρχή, η μέση και το τέλος δεν παίζουν ουσιαστικό ρόλο. Την ίδια ιστορία με λίγο ή πολύ αλλαγμένες τις αρχικές συνθήκες θα τη συναντήσουμε να επαναλαμβάνεται στις σύγχρονες εκμεταλλευτικές κοινωνίες με πολλές διαφορετικές καταλήξεις και πολλές διαφορετικές

αφετηρίες. Παραμένουν αναλλοίωτα το μοτίβο της βίαιης επίδρασης όλων των δομών ενός τέτοιου συστήματος σε κάθε πτυχή της ζωής των από κάτω και η σταδιακή «αποανθρωποποίηση» τους, όπως τα προσεγγίζει και η θεατρική Ομάδα Σημείο Μηδέν στην δικιά της εκδοχή για τον Βούτσεκ.

Εκμεταλλεζόμενη την αποσπασματική παρουσίαση του κειμένου, η σκηνοθεσία σε εισάγει από την αρχή στον παραληρηματικό ρυθμό της σκέψης του Βούτσεκ. Το σκηνικό είναι εξαιρετικά λιτό, μια ευθεία μπάρα. Στη μια πλευρά όλες οι κυρίαρχες δομές, το στρατόπεδο, ο γιατρός, ο λοχαγός, ο τυμπανιστής, στην άλλη άκρη η Μαρία και στη μέση ο Βούτσεκ. Στη φυσική αυτό το σκηνικό θα περιγραφόταν σαν ένα εξαιρετικά απλό αλλά και νομοτελειακά υπό κατάρρευση μηχανικό ανάλογο. Μια ευθεία κλωστή πακτωμένη στο ένα άκρο με μαχαίρι, η δύναμη ασκείται στη μια πλευρά και διαμέσου του υποκειμένου Βούτσεκ διαχέεται σε όλο το μήκος της κλωστής. Ο συντονισμός της διάδοσης επιτυγχάνεται σε ένα από τα πιθανά σημεία και το μαχαίρι που ισορροπούσε την κλωστή θα πέσει πάνω στη Μαρία.

Εξαιρετικές ερμηνείες με τη συνεχή καταπόνηση στα σώματα των ηθοποιών να καθορίζει τη συναισθηματική τοποθέτηση των χαρακτήρων.

Η παράσταση, που ανεβαίνει δεύτερη χρονιά, αποτελεί το πρώτο μέρος της τριλογίας την οποία η θεατρική ομάδα «Σημείο Μηδέν» θα παρουσιάσει φέτος στο Νέο Χώρο του θεάτρου Άττις.

Η «τριλογία της αποανθρωποποίησης», ολοκληρώνεται με ακόμα δύο παραστάσεις: το «Στη σωφρονιστική αποικία» του Φραντς Κάφκα, που παρουσιάστηκε το καλοκαίρι στο Φεστιβάλ Αθηνών, και το «Εμείς» του Γιεβγκένι Ζαμιάτιν .